

Ανδρέας Γ. Παπανδρέου - Από την Ε.Κ. στο ΠΑΚ και στο ΠΑΣΟΚ

ΞΕΝΗ Δ. ΜΠΑΛΩΤΗ

ΟΤΑΝ ΤΟ 1935 ο μαθητής Ανδρέας Γ. Παπανδρέου ρωτήθηκε από τον δάσκάλο του «Τι πράγμα θα σε έκαμνε πολύ ευτυχή εις την ζωή σου;» και απάντησε «Η εφαρμογή του κοινωνικού συστήματος της αρεσκείας μου και η ανατροπή του σημερινού», δεν φανταζόταν ότι περιέγραφε τον τρόπο σκέψης που θα τον οδηγούσε στο προσκήνιο της πολιτικής. Αν τότε ήταν αδιανόητη παρόμοια εξέλιξη για τον «μαγεμένο» από τον Τρόσκι, Α. Παπανδρέου, και ανεπιθύμητη από το 1940, οπότε έφυγε για την Αμερική, ωστόσο η εσωτερική ανάγκη της προσφοράς, αλλά και ανταγωνισμός προς τον πατέρα του, τον έφερε στην πολιτική κονίστρα, και ας είχε πείσει, έως το 1960, τον Γ. Παπανδρέου ότι «είναι φύσις αντιπολιτική».

Ο νεοκλασικός, δηλαδή μη μαρξιστής, οικονομολόγος καθηγητής του Μπέρκλεϊ Ανδρέας Παπανδρέου επέστρεψε στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1961 ανταποκρινόμενος στην πρόσκληση του τότε πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή, μετά από παρέμβαση της Αμερικανικής Πρεσβείας στην Αθήνα, να οργανώσει το Ινστιτούτο Οικονομικών Ερευνών. Πρόσκληση που δεν άφησε αδιάτακτη τη σχέση των δύο ανδρών, με αποτέλεσμα ο Α. Παπανδρέου να επιστρέψει για ένα χρόνο στις ΗΠΑ, όπου και αποφάσισε την ενεργή πολιτική του στράτευση.

Όταν τον Ιούνιο του 1963 ο Α. Παπανδρέου ανακοίνωσε πως θα έμπαινε στην πολιτική, η Ελλάδα βρισκόταν σε έντονη κοινωνικο-πολιτική αναταραχή, που είχε προκληθεί τόσο από την ανησυχία του αμερικανικού παράγοντα μετά την εκλογική επιτυχία της Αριστεράς το 1958 και την ανάγκη προώθησης ενός κεντρώου κόμματος «ώστε να προσφέρεται στους ψηφοφόρους σαν εναλλακτική λύση αντί της ΕΔΑ», όσο και από την -με έμπνευση Κωνσταντίνου Μητσοτάκη- κήρυξη του «Ανένδοτου αγώνα» μετά τις εκλογές του 1961.

Από τότε χρονολογείται και ο στόχος του Α. Παπανδρέου να προσεγγίσει τις μάζες της Αριστεράς μέσω της τολμηρής συνθηματολογίας του, που ξεκίνησε με την καταγγελία του «κατεστημένου», όρου αμερικανικού τον οποίο εισήγαγε ο ίδιος στην πολιτική ζωή της Ελλάδας, και προχώρησε, το 1966, με το τρίπτυχο «Η Ελλάδα στους Έλληνες», «Ο Στρατός στο Έθνος» και «Ο Λαός Κυρίαρχος». Οπως αποδείχθηκε, επρόκειτο για έναν ευφυή τακτικό ελιγμό που του απέφερε τα μέγιστα. Ο υποψήφιος βουλευτής της Ένωσης Κέντρου στην Αχαΐα το 1964, Α. Παπανδρέου, προβλήθηκε ως εκπρόσωπος του ριζοσπαστικού αστικού φιλελευθερισμού με «σοσιαλιστική» κατεύθυνση επιλογή που απετέλεσε μερικώς την αιτία της ιδεολογικής ρήξης ανάμεσα στον Γεώργιο και τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Απειθώντας στη Φωνή της Αμερικής...

Μετά την επιτυχία της Ένωσης Κέντρου στις εκλογές του Φεβρουαρίου 1964, ο Α. Παπανδρέου ορίσθηκε υπουργός Προεδρίας. Τότε εκδηλώθηκε και η πρώτη πολιτική αντιπαράθεσή του με τις ΗΠΑ, όταν κατάργησε την αναμετάδοση της «Φωνής της Αμερικής» από το ελληνικό ραδιόφωνο γιατί σχολίαζε δυσμενώς τις ελληνικές θέσεις για το Κυπριακό, ενώ λίγο μετά αποκάλυψε ότι η CIA χρηματοδοτούσε άμεσα την ΚΥΠ. Η επόμενη μεγάλη ρήξη, που τον οδήγησε τελικά σε παραίτηση από τη θέση του αναπληρωτή υπουργού Συντονισμού, εκδηλώθηκε τον Ιούνιο του 1964, όταν διαφώνησε δημόσια με την αμερικανική πρόταση του «Σχεδίου Ατσεσον» για την Κύπρο και του προσήψαν ότι παρέσυρε τον πατέρα του σε αδιάλλακτη στάση.

Αυτές οι ενέργειες του Α. Παπανδρέου, όσο και η λεκτική του επίθεση προς τις ΗΠΑ μετά το 1965, του προσέδωσαν το χαρακτηρισμό του «αντιαμερικάνου». Αποψη που δεν συμμερίζεται ο Μπομπ Κίλι, πρώην πρέσβης των ΗΠΑ στην Αθήνα, ο οποίος θεωρεί «ότι ο Α. Παπανδρέου έτρεφε εκτίμηση για το δημοκρατικό σύστημα της Αμερικής... αλλά τον ενοχλούσε η επέμβασή μας σε υπέρμετρο βαθμό στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας».

Μετά την παραίτησή του, τον Νοέμβριο 1964, ο Α. Παπανδρέου επιδόθηκε σε περιοδείες ανά την Ελλάδα για να γνωρίσει από κοντά την ελληνική κοινωνία και για τη «διαμόρφωση ενός προγράμματος δράσης για την Ένωση Κέντρου», με βάση το οποίο θα αντιμετώπιζονταν τα ουσιαστικά προβλήματα της πολιτικής ζωής της χώρας. Σ' αυτές τις ενέργειές του ο Α. Παπανδρέου βρήκε συνοδοιπόρους 40 βουλευτές της Ένωσης Κέντρου και τη νεολαία του κόμματος (ΕΔΗΝ), με αποτέλεσμα να αναδειχθεί σε αναντίρρητο ηγέτη της ριζοσπαστικής πτέρυγας της Ένωσης Κέντρου, αμφισβητώντας όλους τους επίδοξους διαδόχους του πατέρα του και κυρίως τον Κ. Μητσοτάκη, που πολλοί θεωρούσαν ως τον φυσικό διάδοχο του Γ. Παπανδρέου.

Την ίδια περίοδο ο Α. Παπανδρέου άρχισε τις επαφές του με τον «Ομιλο Αλέξανδρος Παπαναστασίου», που είχε γραμματέα τον Κώστα Σημίτη και στόχευε, όπως προκύπτει από τη «Διακήρυξή» του, στη διατύπωση εκσυγχρονιστικών προτάσεων για την επίλυση των μεγάλων κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων της χώρας. Από τότε ξεκίνησε η συνεργασία ανάμεσα στους δύο άνδρες, που κατέληξε, τέλη του 1966, στη σύσταση μιας ομάδας εργασίας, σε συνεννόηση με τον Γ. Παπανδρέου, για την κατάρτιση του εκλογικού προγράμματος της Ένωσης Κέντρου εν όψει των εκλογών του 1967. Η τελευταία συνεδρίαση της ομάδας, που την αποτελούσαν οι Α. Παπανδρέου, Κ. Σημίτης, Αντώνης Λιβάνης και Σάκης Καραγιώργας, έγινε στις 20 Απριλίου 1967. Όταν χώρισαν, μεσάνυχτα προς την 21η Απριλίου... δεν είχε γίνει αντιληπτό ότι η δημοκρατία είχε καταλυθεί!

Από τον «Ασπίδα» στην αντεπίθεση...

Οι πρώτες αντιδράσεις στην πολιτική υπερδραστηριότητα του Α. Παπανδρέου εκδηλώθηκαν τον Μάιο του 1965 με την καταγγελία ότι εντός του ελληνικού στρατιωτικού σώματος της Κύπρου λειτουργούσε η παραστρατιωτική οργάνωση νέων αξιωματικών «Ασπίδα», που, σύμφωνα με την εφημερίδα, «Βραδυνή» είχε πολιτικό καθοδηγητή τον Α. Παπανδρέου και στόχευε στην ανατροπή της μοναρχίας και του αστικού καθεστώτος. Στις 7 Ιουλίου 1965 ο Α. Παπανδρέου κατέθεσε στον ανακριτή ότι «...η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ αποτελεί μία όψη της σκευωρίας που έχει σαν σκοπό τη συσκότιση του μεγάλου πολιτικού θέματος της λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών της χώρας.» Λίγες μέρες αργότερα, με αφορμή τον ΑΣΠΙΔΑ, το Παλάτι ήρθε σε ανοιχτή ρήξη με τον Γ. Παπανδρέου, προκάλεσε συνταγματική κρίση και άνοιξε τον δρόμο για τη δικτατορία του 1967. Χρόνια μετά, ο Α. Παπανδρέου έγραψε πως «η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ είχε, απ' ό,τι φαίνεται, μια δόση αλήθειας».

Τα «Ιουλιανά» κατέστησαν τον Α. Παπανδρέου κυρίαρχο στην Ένωση Κέντρου και τον Κ. Μητσοτάκη μέχρις εσχάτων πολιτικό του αντίπαλο. Ο Κ. Μητσοτάκης ερμηνεύει διαφορετικά τις μεταξύ τους σχέσεις: «Ο Α. Παπανδρέου ε γνώριζε πόσο άνοιχοι ήταν οι όροι στην εσωτερική αναμέτρηση και γι' αυτό δεν είχε παρά μόνο μία ελπίδα: να φθάσουν τα πράγματα σε ρήξη, για να μπορεί ν' ανοίξει ο δρόμος του. Και επέτυχε ακριβώς αυτό που επεδίωξε».

Πολλοί θεώρησαν συνυπεύθυνο τον Α. Παπανδρέου για την κατάσταση που οδήγησε στη δικτατορία. Ο ίδιος απάντησε: «Κανείς που είχε κάποιο ρόλο στη νέα ελληνική ιστορία τα τελευταία χρόνια δεν μπορεί να πει πως δεν έχει ευθύνη... Η ευθύνη μου υποθέτω πως έχει να κάνει με το γεγονός ότι εγώ αποδυναμώσα τη δομή της εξουσίας στην Ελλάδα μπροστά στα μάτια των Ελλήνων... Θα έκανα ό,τι έκανα εάν επρόκειτο να γυρίσω πίσω; Ναι, θα το έκανα. Αλλά με μια διαφορά... Θα είχα προετοιμαστεί για την αντιπαράθεση που έγινε στις 21 Απριλίου 1967...».

Ψυχικό, 24 Δεκεμβρίου 1967. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, κρατούμενος της στρατιωτικής δικτατορίας στις φυλακές Αβέρωφ, αποφυλακίζεται έπειτα από κινητοποίηση διακεκριμένων μελών της αμερικανικής ακαδημαϊκής κοινότητας και επιστρέφει στο σπίτι του. Διακρίνονται, από αριστερά, η μητέρα του Σοφία Μινέικο και οι Αντώνης Στρατής, Ανδρέας, Νίκος, Γιώργος, Ανδρικός, Μαργαρίτα και Σοφία Παπανδρέου και Γιώργος Κατσιφάρας (Αρχειο Μεγαλοκονόμου).

σκοπό τον αντιδικτατορικό αγώνα. Όταν βρέθηκε στο Παρίσι, θέλησε να συναντήσει τον Κ. Καραμανλή γιατί «επιβάλλεται η συνένωση των πολιτικών δυνάμεων για έναν αντιδικτατορικό αγώνα και ο πρώτος ρόλος για την επιτυχία της προσπάθειας ανήκει στον Κ. Καραμανλή», είπε στον Παναγιώτη Λαμπρία. Αντί συναντήσεως, ο Α. Παπανδρέου έλαβε την απάντηση ότι «απομάκρυνσις της χούντας από την

Τα «Ιουλιανά», επίσης, απέδειξαν ότι η Ένωση Κέντρου ήταν ένα ανομοιογενές κόμμα που τα μέλη του προσδιορίζονταν ανάλογα με τη θέση τους απέναντι στο κατεστημένο. Τα δεδομένα της Ένωσης Κέντρου του 1965 είναι που οδήγησαν τον Α. Παπανδρέου στην ίδρυση του ΠΑΣΟΚ και στην άρνησή του να «αναστήσει» και να αναλάβει την ηγεσία της μετά το 1974.

Με την εκδήλωση του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967, ο Α. Παπανδρέου συνελήφθη και χρειάστηκε η προσωπική παρέμβαση του Αμερικανού προέδρου Λύντον Τζόνσον, ύστερα από κινητοποίηση της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, για να αφεθεί ελεύθερος.

«Πολύ απλά, δεν επιθυμούσε την ενότητα...»

Τον Ιανουάριο του 1968, ο Α. Παπανδρέου έφυγε στο εξωτερικό με

εξουσίαν είναι συνάρτησις της θεραπείας των αιτιών τα οποία οδήγησαν εις την πτώσιν της δημοκρατίας. Προς την κατεύθυνσιν όμως αυτήν δεν βλέπω να γίνονται σοβαρά προσπάθειες!

Τον Φεβρουάριο του 1968 ο Α. Παπανδρέου ίδρυσε το Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα (ΠΑΚ), που καλούσε τον ελληνικό λαό σε ένοπλο αγώνα κατά του δικτατορικού καθεστώτος και στην εγκαθίδρυση της σοσιαλιστικής, αβασίλευτης δημοκρατίας. Λίγους μήνες μετά, τον Αύγουστο του 1968, ο Α. Παπανδρέου εκ μέρους του ΠΑΚ και ο Αντώνης Μπριλλάκης για την αντιστασιακή οργάνωση «Πατριωτικό Αντιδικτατορικό Μέτωπο» (ΠΑΜ), που είχε ιδρύσει στις 21 Απριλίου 1967 ο Μίκης Θεοδωράκης στην Ελλάδα, συμφώνησαν για κοινή αντιδικτατορική δράση, που όμως δεν έμελλε να έχει πολιτικές προεκτάσεις, αφού στις 21 Απριλίου 1969 ο Α. Παπανδρέου δήλωσε πως «μετά τη νίκη οι αντιστασιακές οργανώσεις θα διαλυθούν και τη θέση τους θα πάρουν τα κόμματα, που θα ανταγωνιστούν για την ψήφο του ελληνικού λαού ανεξάρτητα το ένα από το άλλο». Παρόμοια αποστασιοποίηση σύμπλευσης με τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις που εκπροσωπούσαν οι διάφορες αντιστασιακές οργανώσεις στο πλαίσιο του Εθνικού Αντιστασιακού Συμβουλίου που θα αναλάμβανε το γενικό συντονισμό του αντιδικτατορικού αγώνα, έδειξε ο Α. Παπανδρέου όταν αρνήθηκε να συμμετάσχει στο ΕΑΣ με το βασικό επιχείρημα ότι δεν μπορεί να γίνει αντίσταση κατά της χούντας με εκπροσώπους παρατάξεων που ευθύνονταν γι' αυτήν. «Τότε λοιπόν», γράφει ο Μ. Θεοδωράκης, «καταλάβαμε πως ο Παπανδρέου πολύ απλά δεν επιθυμούσε την ενότητα. Είχε άλλα σχέδια. Ηθελε να επιστρέψει μόνος του στην Ελλάδα και να παρουσιαστεί ως ελευθερωτής της χώρας.»

Διαπίστωση που επιβεβαιώθηκε από την πραγματικότητα. Όταν ο Α. Παπανδρέου επέστρεψε στην Ελλάδα στις 16 Αυγούστου 1974, σχεδόν ένα μήνα από τη Μεταπολίτευση, δόθηκαν ποικίλες ερμηνείες γι' αυτήν την καθυστέρηση. Εκ του αποτελέσματος προέκυψαν οι διαπιστώσεις: ο Α. Παπανδρέου επέστρεψε στην Ελλάδα με στόχο να διεκδικήσει την εξουσία και συνεπώς δεν μπορούσε ούτε να αποδεχθεί τη «λύση Καραμανλή», που άλλωστε τη χαρακτήρισε ως «συνέχεια της Χούντας». ούτε να αρνηθεί, εάν του προτεινόταν, τη συμμετοχή του στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Και εδώ βρίσκεται η πολιτική ιδιαιτερότητα του Α. Παπανδρέου: ήξερε να συνδυάζει τη στρατηγική σκέψη και τον τακτικό ελιγμό με την ψυχροσύνηση του Έλληνα!

Βιβλιογραφία

«Η Καθημερινή», 20.11.1994, 11.6.1996, 21.10.2001.

«Ελευθεροτυπία», 7.3.1995.

«Τα Νέα», 30.4.1999.

Κ. Βαρελά: «Α. Παπανδρέου (1919-1996)», τ. Α', Αθήνα 2002.

Α. Παπανδρέου: «Η Δημοκρατία στο απόσπασμα», Αθήνα 1974.

Ν. Παπανδρέου: «Α. Παπανδρέου. Η ζωή σε πρώτο ενικό και η τέχνη της πολιτικής αφήγησης», Αθήνα 2003.

Ν. Κλείτσικας: «Π.Α.Κ.», Αθήνα 2001.

Ξ. Μπαλωτή - Μ. Εμμανουήλ: «Μίκης Θεοδωράκης», Αθήνα 2005.